

PREDGOVOR

Istarska enciklopedija – koju *Leksikografski zavod Miroslav Krleža* objavljuje zahvaljujući višegodišnjemu radu skupine leksikografa, znanstvenika, suradnika i urednika – rezultat je višedesetljetnog i višestoljetnog prikupljanja činjenica o Istri, podataka u knjigama, novinama, časopisima na hrvatskom, slovenskom, talijanskom, njemačkom i drugim jezicima. Ova je enciklopedija nastala zbog potrebe da taj prostor dobije sažet leksikografski pregled, jer se zamisao o pisanju leksikografskog ili enciklopedijskoga djela o Istri već desetljećima nametala mnogim istarskim intelektualcima. Na početku 1960-ih isticali su je profesor i pedagog Tone Peruško, direktor Pedagoške akademije u Puli, te kulturolog i bibliotekar Matko Rojnić, ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Koncem 1970-ih i tijekom 1980-ih – u okviru djelatnosti Čakavskoga sabora i njegove edicije *Istra kroz stoljeća* – književnik i kulturolog Zvane Črnja započeo je pripremne radove na izradbi opsežnoga višesveščanog leksikona Istre. Nakon Črnjine smrti (1991) zamisao nije pala u zaborav. Neki su intelektualci i nakladnici razmišljali o mogućnostima njezina ostvarenja. Međutim, nijedan od tih pokušaja nije otišao dalje od prijedloga i pristupnih koncepcija.

Valja naglasiti da su spomenuti poticatelji navodili znakovitu činjenicu da je Istra – sa svojim osebnim geopolitičkim smještajem, svojom prošlošću, kulturom, sveukupnim etnokulturnim identitetom i mentalitetom – bila ne samo objektom političkog i teritorijalnoga svojatanja već često i »neshvaćena« zemlja unutar svih političkih tvorevina u kojima se nalazila tijekom posljednja dva-tri stoljeća. Po njihovu je mišljenju upravo edicija leksikonskog ili enciklopedijskog oblika, sa svestranim metodološkim pristupom, idealan obrazac za stručnu i znanstvenu obradbu onih sastavnica istarskoga bića koje ju čine »sličnom« susjednim prostorima, pokazujući rezultate njezinih povijesnih i (multi)kulturnih osobitosti.

Duboki ožiljci što ih je povijest ostavila na današnjem istarskom prostoru svjedoče o traumatičnim događajima i procesima kroz koje je istarski poluotok prošao tijekom nekoliko proteklih stoljeća. Istru je još od druge polovice XIX. st. prostorno-politički i etnokulturno prisvajala talijanska kulturna sastavnica, a posljednjih je pedesetak godina ona provela u sklopu hrvatsko/slovenske kulturne sastavnice u Jugoslaviji. O istarskoj prošlosti i kulturi objavljene su tisuće knjiga, novina, časopisa, književnih i publicističkih djela. U njima se isticao s jedne strane romanski, venetski i talijanski značaj poluotoka, a s druge hrvatski odnosno slovenski. Često je jedna strana prešućivala, katkad i polemično nijekala drugu. Ponekad je jedna strana prisvajala zasluge ili dosege druge strane. Pa ipak ta golema bibliografija pruža obilje gradiva za sustavna proučavanja širokog spektra ljudske djelatnosti, mnogobrojnih znanosti i umijeća koje čine istarsku baštinu.

Kidanje okova ideoloških ograničenja i postupna uznapredovala etnička pomirba na tome sjeverno-jadranskom prostoru dovela je istarsku kulturu i civilizaciju, jednako talijansku, slovensku i hrvatsku, do onoga stupnja na kojem se danas može osmisлити prvi pokušaj »skice za sintezu«.

To je *Istarska enciklopedija*. Sinteza svega što se danas o Istri može i mora reći, ali ipak samo skica, jer u jednom se svesku ne može ni približno reći sve ono što je o Istri danas poznato. Za još ambiciozniji pothvat trebalo bi ispuniti više svezaka, a to bi zahtijevalo nekoliko desetljeća intenzivna rada. Zato smo odlučili uz pomoć velikoga broja suradnika sažeto predstaviti što veći raspon znanja i spoznaja o Istri.

Pravila leksikografije i enciklopedike vrlo su stroga: na prvom su mjestu sažetost, točnost i preglednost. Umijeće koncipiranja, sastavljanja i uređivanja enciklopedije jest upravo odgovor na pitanja kako u što manje riječi iznijeti što više točnih i provjerenih činjenica, i to tako da se čitatelj u njima snađe kada traži nešto sasvim određeno. Uz pomoć tristotinjak autora i desetak redaktora, lektora, korektora i drugoga tehničkog osoblja željeli smo načiniti prvi cjeloviti kompendij znanja i spoznaja o Istri, Istranima i svemu onome što je za Istru važno. Pojmovi su nanizani abecednim redom, po manjim ili većim cjelinama. Među njima će čitatelj pronaći opće pojmove, zemljopisne pojmove, ustanove, životopise osoba koje su u istarskoj kulturi, znanosti ili bilo kojoj drugoj djelatnosti ostavili traga, i štošta drugo. Teško je nabrojiti sadržaj, jer bi za to trebalo navesti cio abecedarij, koji obuhvaća oko 3000 naslova, obrađenih

na približno 100 000 redaka, ili oko 3000 kartica teksta, s gotovo 800 ilustracija (fotografija, karata, grafikona i tablica). Ali važnije je reći da su tekstove pripremili autori, bez kojih ove knjige ne bi bilo. I njima urednici i uredništvo duguju najveću zahvalnost jer oni su pružili podatke od kojih je enciklopedija satkana. Urednički je posao pak bio vrlo zahtjevan i nije obuhvaćao samo osmišljavanje koncepcije, nego i ujednačivanja njihove strukture do onoga stupnja dorađenosti koji će u čitatelja stvoriti dojam usklađenosti.

Istarska enciklopedija kao istraživački projekt *Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* prvi je u Hrvatskoj takav pokušaj stvaranja enciklopedije jedne hrvatske regije. Znanstven u pristupu, regionalan u koncepciji, on nastoji vjerno prikazati višeznačnost utjecaja koji su Istru oblikovali kroz vjekove. Njezino je pojavljivanje *via facti* i odnos prema do sada objavljenim hrvatskim, slovenskim, talijanskim i njemačkim leksikografskim edicijama o Istri. Bilo ih je mnogo, iako je samo vrlo malo njih doseglo razinu ozbiljnoga djela.

Nema dvojbe da se inicijativa *Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* o sastavljanju leksikografskoga djela o Istri pokazala iznimno sretnom, jer smo u radu nailazili na veliku potporu u samoj Istri. Nakon tri godine rada na ovoj enciklopediji opsežan svezak dolazi čitateljima u ruke, pa držimo da će ona biti i iznimno uspješna, te da će za neko vrijeme ispuniti svoju namjenu i popuniti veliku prazninu u kulturi Istre, zapadne Hrvatske, Slovenskoga primorja i sjevernoga Jadrana. *Istarska enciklopedija* bila je neprijeporno potrebna edicija, jednako na kulturnom i znanstvenom kao i na političko-civilizacijskom planu, potrebna jednako Istri kao i ostalim dijelovima Hrvatske, potrebna u domaćim i inozemnim razmjerima. Iako se ta potreba osjećala već 1960-ih, svi su dosadašnji pokušaji zamrli u samom začetku; nikada nije bio sastavljen abecedarij, niti su bili imenovani nositelji poslova i suradnička ekipa. Držimo, međutim, da glavni razlog neuspjeha nije bio samo nedostatak stručnih urednika i kvalificiranih suradnika, još manje nedostatak financijskih sredstava, već u prvom redu nepostojanje čvrstog organizacijskog oslonca za ostvarivanje tako složenog i zahtjevnoga djela. Taj je oslonac – neizbježnu strukovnu, znanstvenu i bogatim iskustvom dokazanu *logistiku* u radu na *Istarskoj enciklopediji* – mogla pružiti samo ustanova bogatih leksikografskih fondova, s razgranatom skupinom vrsnih i iskusnih stručnjaka, s dokazanom afirmacijom u toj vrsti rada. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža* od početnoga je poticaja do konačnog ostvaraja *Istarske enciklopedije* – prvoga cjelovitog prikaza istarskoga poluotoka od prapovijesti do danas – bio glavna pretpostavka u njezinu ostvarenju.

Drugi važan čimbenik zacijelo je bila *Istarska županija*, čelnici koje su prepoznali zamisao *Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, odmjeravajući značenje projekta enciklopedije, kompendija znanja i zbirke spoznaja o poluotoku isključivo prema potrebama i mogućnostima današnje Istre. Podrška mjesne i regionalne samouprave bila je odsudna u odluci da se poslu pristupi, a pokazalo se da je zajednička želja svih zainteresiranih da se projekt uspješno privede koncu, tj. završenoj i otisnutoj knjizi. Iako smo u sastavljanju koncepcije računali na osobni prinos nekoliko stotina autora, podrška dviju važnih znanstvenih ustanova, Znanstvenoraziskovalnog središta Univerze na Primorskom (iz Kopra) i Centro di Ricerche Storiche Rovigno (iz Rovinja), bila je odsudna u osmišljavanju i stvaranju *Istarske enciklopedije*. Najugledniji predstavnici znanstvene i političke zajednice Istre, članovi uredničkog vijeća, također su svesrdno poduprli projekt i tako omogućili njegovo odvijanje i naposljetku ostvarenje sveukupne zamisli.

No, kontinuirani i konkretni oslonac tijekom trogodišnjega rada na *Istarskoj enciklopediji* bio je *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*. Od Zavoda smo dobivali dragocjene početne poticaje, savjete iskusnih stručnjaka ali i već djelomice obrađenu građu, objavljen u izdanjima Zavoda ili pripremljenu za nova izdanja. Dakako da su se suradnici tijekom rada morali hvatati u koštac i s mnogobrojnim problemima, istraživati biobibliografske pojedinosti građe, tragati za gdjekad teško dostupnim podacima o pojedinim osobama, zemljopisnim i ostalim strukovno-leksikološkim pojmovima. Ipak, neki elementi leksikografske struke nisu se mogli do kraja poštovati, pa je mjestimična nedorečenost činjenica posljedak neistraženosti gradiva i kratkoće roka. U nedoumici da li donijeti nepotpuni podatak ili ga prešutjeti, izabrali smo prvo rješenje, u nadi da će to potaknuti i nastavak razmišljanja o istarskoj enciklopedici i o mogućem radu na boljem i potpunijem, možda višesveščanom izdanju.

Osnovna je nit koju smo slijedili i nametali suradnicima na stvaranju *Istarske enciklopedije*: pokušaj sintetiziranja razmravljenih odrednica istarskoga prostora u njegovoj povijesnoj, etnokulturnoj, gospodarskoj raznolikosti. Učinjen je napor da se obuhvate mnoge raznolike dimenzije istarske stvarnosti, izbjegavajući bilo kakve polemike i osporavanja. Obradbi svake natuknice pristupalo se uz pomoć dokumentiranih vrela i njihovih analiza; svaki se redak nastojao vrjednovati strukovno, znanstveno i kritički. Sintetično osmišljene, sustavno i temeljito obrađene natuknice – premda u svima nije ostvarena jednaka kritična razina i sveobuhvatnost – svojevrsan su i osebujan sažetak do sada istražene istarske prošlosti, ali pružaju i mnogobrojne podatke o sadašnjosti. Na čitateljima ipak ostaje kritička procjena koliko je urednički i suradnički napor pridonio ovomu enciklopedijskomu prikazu prave slike istarske stvarnosti.

Naposljetku, držimo posebno važnim naglasiti da nam je od samoga početka jedan od glavnih ciljeva bio prikupiti i sintetizirati leksikografsku građu o Istri u njezinom zemljopisnom, najširem obliku, bez obzira na današnje ili povijesne političke, etničke ili druge granice. Istra je u ovom enciklopedijskom kompendiju prikazana od Preluka kraj Rijeke do Milja (Muggia) kraj Trsta. Njezin se najveći dio nalazi u Republici Hrvatskoj, mali dio u Republici Sloveniji, a najmanji, sjeverozapadni dio u Republici Italiji. Rijeka i Kvarnerski otoci s jedne, Trst s druge strane, ostali su izvan toga prostora. Vodila nas je i želja da ovaj priručnik ostvarimo kao djelo »Istrana o Istri«. Djelo je najvećim dijelom svojega sadržaja nastalo u Istri, Istrani su njegovi urednici kao i većina suradnika. Možda je *Istarska enciklopedija* primjer osebujnog eksperimenta o otkrivanju i predstavljanju javnosti regionalnih posebnosti koje obogaćuju hrvatski etnički i etnokulturni, ali i državno-politički prostor. Nastojanje homogene ekipe na izradbi završnog proizvoda *Istarske enciklopedije* odredila je misao vodilja: različitost i raznolikost Istre kao etnokulturnog i ukupnog nije opasnost ni za jednu državu, već – njihovo *bogatstvo*.

Miroslav Bertoša

Robert Matijašić